

Posudek na magisterskou diplomovou práci

Mgr. Krystsina Shyianok

TLUMOČNICKÁ NEUTRALITA PŘI TLUMOČENÍ NA VYSOKÉ ÚROVNI

(The interpreter's neutrality during interpreting for high level officials)

UK FF ÚTRL, srpen 2018

Diplomová práce Mgr. Krystsiny Shyianok má charakter teoreticko-empirické studie, která se věnuje definici pojmů neutralita, nestrannost a (ne)podjatost a snaží se ukázat na multidimenzionální povahu neutrality při tlumočení na vysoké úrovni. Je to první diplomová práce na Ústavu translatologie FF UK, jež se těmito aspekty zabývá, a pomocí dotazníkového šetření a polo-strukturovaných rozhovorů zjišťuje, jak neutralitu a její zachovávání při tlumočení na vysoké úrovni vnímají dotázaní profesionální konferenční tlumočníci v České republice a v Ruské federaci. Na základě této výzkumné sondy se snaží vymezit faktory, které mohou tlumočnickou neutralitu ovlivňovat, a poukazuje na možné důsledky absence tlumočnické neutrality na tlumočnický výkon.

Diplomová práce (DP) má 123/125 stran (tištěná / elektronická verze) a 2 přílohy: 12 stran (dotazník v české a ruské verzi). Diplomová práce je rozdělena, kromě *Úvodu* a *Závěru*, na *Teoretickou část*, jež obsahuje tři základní kapitoly, řadu podkapitol a oddílů (s. 3-46/48) a na *Praktickou část* (s.47/49-116/118), která se skládá z pěti podkapitol. V první, nejdelší kapitole (s. 3-19) diplomantka nejdříve definuje pojem *neutralita* a s ním související a často zaměňované pojmy *nestrannost* a *nepodjatost* (*podjatost*). Zaměřuje se na slovníkové významy těchto slov a jejich obsahovou náplň v různých oborech, jako je mezinárodní právo, humanitární oblast, mírové operace, psychoanalýza a mediace, vědomě volí tedy jiné obory než tlumočení. Ve *Shrnutí* (1.4) této kapitoly (s. 18-19) v prvním odstavci stručně, avšak poněkud nejednoznačně podává znovu definice těchto tří provázaných pojmů. Mnohem přehledněji to následně ilustruje tabulka (s. 18), jež shrnuje výše probrané oblasti výskytu, definice, druhy a specifika daných pojmů. Na s. 19 si diplomantka připravuje půdu pro definici a analýzu neutrality v tlumočení a podává přehled dimenzí neutrality, jež mohou být pro tlumočení podstatné. Ve druhé kapitole (s. 20-38) se diplomantka následně věnuje neutralitě v tlumočení. Podává přehled hlavních tlumočnických stanov, kodexů a předpisů profesních tlumočnických organizací v České republice, v Ruské federaci a na mezinárodní úrovni a ukazuje, kde a jak je neutralita v nich definována – ať už implicitně či explicitně (s. 20-29). Následuje podkapitola 2.2 *Přístupy* (s. 30) a oddíl 2.2.1. *Koncept ideálního a neviditelného tlumočnicka*. (s. 31-32) a 2.2.2. *Koncept reálného a viditelného tlumočnicka* (s. 32-34). V obou oddílech se diplomantka snaží podat stručný (až příliš) a poněkud rychlý přehled názorů různých translatologů i tlumočnicků na roli, respektive neutralitu tlumočnicka. Určitě by stálo zato více a systematictěji se zamyslet nad jednotlivými druhy tlumočení a situacemi, podle nichž se koncept neutrality tlumočnicka vyvíjí a mění. Podkapitola 2.3. *Směry bádání* (s. 35-36) opět poněkud stručně a někdy opakovaně (viz 2.2.1. a 2.2.2.) hovoří o tlumočnické neutralitě jako těžišti zájmu současných badatelů. Diplomantka zmiňuje i kulatý stůl na téma *Neutralita při tlumočení*, který se konal v roce 2013 na univerzitě Johannese Gutenberga v Mohuči a uvádí otázky, jež byly položeny a diskutovány. Podle mne spíše odpovědi na tyto otázky než samotné otázky mohou vytyčit nové směry pro zkoumání

tlumočnické neutrality. V podkapitole 2.4. *Shrnutí* (s. 37-38) v tabulce uvádí přehled profesních tlumočnických organizací, které explicitně zmiňují neutralitu ve svých stanovách či etických kodexech. Diplomantka zde mimo jiné velmi správně zmiňuje koncept *vnější neutrality*. Právě tento koncept spolu s *vnitřní neutralitou* (dohromady tvoří tzv. absolutní neutralitu) by býval stál zato více rozvést právě zde a na něm poté postavit zpracování vyplněných dotazníků a zejména rozhovory s tlumočníky. Tyto dva koncepty – *vnější* a *vnitřní* neutralita by bývaly diplomantce usnadnily analýzu mnohých situací, jež tlumočníci popisovali a sami někdy tyto pojmy, ne zcela jednoznačně používali - viz rovněž pododdíl 3.3. *Vzpomínky tlumočnicků* (s.43/45-46/48) a pochopitelně celou *Praktickou část* DP. Ve třetí kapitole *Tlumočení na vysoké úrovni* (s. 39/40-46/48) v podkapitole 3.1. *Konferenční tlumočení* (s. 39/40) diplomantka se velice rychle a zběžně vyrovnává s charakteristikou konferenčního tlumočení a jeho základními typy, a již popisuje, 3.2. *Kdo tlumočí na vysoké úrovni?* (s.40/42-43/45). Zde se věnuje především tlumočnickům-diplomatům a vojenským tlumočnickům, kteří působili především v Sovětském svazu a Ruské federaci. Značné místo v této kapitole zaujímají 3.3. *Vzpomínky tlumočnicků* (s. 43/45-46/48), zejména tlumočnicků ruských, respektive sovětských, kde diplomantka na těchto příkladech ukazuje i různé tlumočnické strategie a jejich dopady na komunikaci (změna expresivity projevu, významové posuny, zaujetí postoje, zasahování do průběhu jednání). Příkladů je pro účely DP uvedeno, podle mého názoru, až příliš, spíše bych některé z nich, které dle diplomantky patří do stejné strategie, směřovala do příloh, ač jsou úsměvné a zajímavé a chápu, že je diplomantka chtěla čtenáři zprostředkovat. Rovněž bych u strategie „zaujetí postoje“ jasně rozlišovala, zda tlumočnick zaujal daný postoj v průběhu tlumočení (viz rovněž některé názory českých tlumočnicků v rozhovorech), či tento postoj zaujal až po tlumočení, v soukromí, po letech atd. To je i případ obou zmiňovaných vzpomínek Švejcera (s. 45/47). Uvedené vzpomínky by si na konci oddílu zasloužily vlastní názor či shrnutí diplomantky.

Empirická část diplomové práce II. *Praktická část* (s.47/49-114/116) se věnuje formou empirické výzkumné sondy - pomocí dotazníkového šetření a rozhovorů s tlumočníky několika výzkumným cílům. Chce zmapovat, jak profesionální konferenční tlumočníci v České republice a Ruské federaci, kteří tlumočí na vysoké úrovni, vnímají koncept absolutní tlumočnické neutrality a také chce zjistit, zda se potýkají s problémem absence tlumočnické neutrality a zda lze vymezit reálné faktory, které mohou tlumočnickou neutralitu ovlivňovat a jaké to může mít důsledky z hlediska tlumočnického výkonu. Diplomantka si vytyčuje čtyři výzkumné otázky (s.47/49), dvě hlavní hypotézy a dvě pracovní hypotézy a faktory, které mohou ovlivňovat tlumočnickou neutralitu, vymezuje jako nezávislé proměnné (s.48/50). Tato podkapitola: 1. *Výzkum*, stejně jako: 2. *Metodika* (s.50/52-55/57) je diplomantkou velmi pečlivě a systematicky zpracována. Podkapitola 3. *Dotazníky* (s.56/58-83/85) nejdříve popisuje, kam byly informace o dotaznících posílány (s. 56/58 – seznam působí bohužel dosti nepřehledně: střídání cyrilice a latinky, uvádění původních názvů institucí a jejich překlad – bez jakéhokoliv rozlišení jiným písmem, někde překlad chybí) a kolik bylo vyplněných dotazníků za 2 roky získáno: celkem 52 dotazníků, z toho 24 dotazníků od tlumočnicků z Ruské federace a 28 dotazníků z České republiky. To není příliš vysoký počet pro zobecňování a ani nemá dostatečnou vypovídací hodnotu, ale jako sondu do prostředí tlumočení na vysoké úrovni a zachovávání/nezachovávání tlumočnické neutrality lze s těmito čísly jistě pracovat.

Diplomantka zde postupně probírá odpovědi na jednotlivé otázky z dotazníků a porovnává české a „ruské“ respondenty. Uvádí, že některé vzájemné vztahy nepropojovala záměrně, ale následně si sama například klade otázku, proč tlumočníci málo navštěvují kondiční kurzy tlumočení či proč nemají tlumočnické vzdělání. Pokud by se pozorněji podívala na jazykovou kombinaci respondentů nebo věk (v dotaznících či v rozhovorech), zjistila by například, že pro daný jazyk žádná univerzita v České republice nenabízí

tlumočnické vzdělání a ani žádné kondiční kurzy atd. V odpovědích z dotazníků by bylo opět vhodné systematicky rozlišovat vnější a vnitřní neutralitu, jak diplomantka na několika místech správně činí (s. 70/72-71/73 např.). Diplomantka dále odpovědi 15 českých a 15 ruských respondentů, kteří o sobě uvedli, že se někdy při tlumočení na vysoké úrovni necítili být neutrální, podrobila detailnější analýze – výsledky uvedla v přehledných tabulkách (*Profily vybraných respondentů*: s. 75/77 a *Případy absence tlumočnické neutrality*: s. 77/79-78/80 – v tištěné podobě bohužel chybí část posledního sloupce). Konstatuje, že při zpracování odpovědí mnohdy narážela na komentáře respondentů, které vypovídaly o silné intenci působit v očích badatele profesionálně. V tabulce č. 5 (*Hloubková analýza vybraných případů absence tlumočnické neutrality*: s.82/84) ukazuje příčinu a případný důsledek absence neutrality: zesílení či zeslabení expresivity, vyjádření vlastního názoru, významové posuny apod.). V podkapitole 4. *Rozhovory* (s.83/85-99/101) diplomantka podrobně analyzuje rozhovory, které vedla s celkem 10 konferenčními tlumočníky v České republice, kteří tlumočí na vysoké úrovni. Tento počet rozhovorů je solidní a jistě byl časově náročný jak na realizaci samotných rozhovorů, tak i na jejich prepis a zpracování. Opět se ukázalo, že tlumočníci rozlišují (často implicitně) mezi vnější a vnitřní neutralitou a že pro velkou většinu z nich je konsekutivní tlumočení na dodržování vnější neutrality nejnáročnější. Tlumočníci v rozhovorech také uváděli, jakým způsobem případně dají najevo svůj nesouhlas s řečníkem (případně přechodem do 3. osoby či zmírněním expresivity). V podkapitole 5. *Shrnutí* (s. 100/102-108/110) diplomantka zmiňuje základní tendence, které v rámci výzkumu vysledovala a představila profil průměrného konferenčního tlumočnicka na vysoké úrovni v ČR a v RF, který je reprezentován jejím vzorkem. Zjistila, že mezi konferenčními tlumočníky je poměrně rozšířené přesvědčení o existenci absolutní tlumočnické neutrality. Z rozhovorů a komentářů k dotazníkům jí vyplynulo, že tlumočníci chápou pojem „tlumočnická neutralita“ různorodě (vnitřní neutralita, vnější neutralita ve vystupování, tzv. maska, vnější neutralita v oblékání, neutralita projevu – jako protiklad věrnosti). Diplomantka oprávněně konstatuje, že vedle sledovaných faktorů (s. 106/108-107/109) její výzkum odhalil i řadu dalších, které neutralitu ovlivňují a dělí je do několika větších skupin (biologicky dané faktory, faktory související s dosavadními znalostmi a zkušenostmi tlumočnicka, faktory související s osobními vlastnostmi tlumočnicka, faktory související s osobními názory a postoji tlumočnicka, faktory související s tlumočenou komunikační situací a faktory související s postavením tlumočnicka – v každé skupině je vyjmenováno několik faktorů). Škoda, že tato podkapitola končí pouhým výčtem následků absence neutrality (s.107/109-108/110), které nejsou zcela jistě jednoznačné a zasloužily by si komentář diplomantky – například pro: „vyjádření vlastního názoru (během jednání nebo po něm), zdůrazňování za účelem odosobnění (použití pauzy a/nebo vět typu 'já si myslím, že...', 'Můj názor je...', 'Podle mne...'). V průběhu obhajoby by se diplomantka k nim mohla vyjádřit. Poslední podkapitola 6. *Diskuze* (s.109/111/114) se zaměřuje na vybrané následky absence neutrality u tlumočnicků, které se vyskytly v komentářích dotazníků či v rozhovorech a pokouší se je porovnávat s názory některých badatelů či tlumočnických etických kodexů. Diplomantka by mohla během obhajoby více vysvětlit tlumočnické role dle C. Wadensjöové (respektive Goffmana, ze kterého vychází) a zejména roli animátora (s. 109/111). Rovněž by se mohla vyslovit k tomu, že „z výzkumu však vyplynulo, že k vyjádření tlumočnickova názoru může docházet nejen v průběhu jednání, ale i po něm“ (s. 110/112). Je to také strategie? A jaký má tato „absence neutrality“ dopad na proces tlumočení? Na s. 112/114 by mohla diplomantka vysvětlit: „...[] je třeba říci, že ve většině případů v našem výzkumu tlumočníci zmírnění expresivity konstatovali při konsekutivním tlumočení, kde nivelizace expresivity není až tak nezbytná, jak tomu bývá u tlumočení simultánního“. Je poněkud neobvyklé, že celý pododdíl Diskuze končí citací, respektive definicemi šušotáže, bez jakéhokoli dalšího závěru (s. 114).

K obsahové i formální stránce mám celou řadu závažných připomínek a komentářů¹, a to zejména ke struktuře jednotlivých podkapitol a oddílů, odkazování, citování, přesnějšimu uvádění zdrojů, přechylování/nepřechylování cizích ženských příjmení a následně i k celému Seznamu literatury.

Nyní podrobněji: Obsah – stránkování? (=Seznam zkratk s. 8, Úvod s. 1?). Seznam zkratk – chybí zde všechny podstatné zkratky uváděné v DP (např. ASKOT, JTP, AIIC, ČKTZJ, KST ČR, ČUN, FIT, EULITA atd.). Uvádění celých názvů mezinárodních tlumočnických a překladatelských organizací (např. AIIC, FIT atd.) a zkratk v textu – nejednotné – někde diplomantka překládá názvy do češtiny (AIIC), jinde je uvádí pouze anglicky, ač jsou zkratky francouzské (FIT, AIIC). Překlad do češtiny by byl vhodný. Švejecer je v odkazu v závorce (s. 43) psán cyrilicí, jinde latinkou? V Rusku jsou gubernátoři, ne hejtmani atd.

Používání druhů písma: diplomantka v úvodu uvádí, že kurzívou píše pouze citace náležející tlumočnickům. Někde však cituje ze samotných publikací také v kurzívě, názvy děl rovněž uvádí nejednotně: někde kurzívou (např. s. 42/44, s. 109/111 pod čarou), jinde s uvozovkami (např. s. 43/45), či bez uvozovek (s. 30, s. 27). Uvádění zdrojů: pod čarou je řada odkazů na internetové stránky organizací, publikací atd. I ty by měly být uvedeny v seznamu literatury a mělo by být vyznačeno datum stažení, respektive citování. Uvádění autorek publikací v závorce, včetně roku vydání publikace a případně stránky: diplomantka správně, dle doporučení Ústavu pro jazyk český, přechyluje cizí ženská jména, o nichž píše v textu DP, ale z nepochopitelného důvodu pak i v závorce s odkazem na publikaci citované autorky uvádí naprosto všude chybně jméno v přechýleném tvaru – a to i v seznamu použité literatury. To je zcela zavádějící a publikace by se takto nedaly téměř dohledat. Kromě toho,

¹ V této souvislosti si nemohu odpuštít osobní poznámku: diplomantka děkuje vedoucí DP „za cenné metodologické rady a připomínky při odborném vedení práce...“, avšak o obsahu, struktuře a metodologii celé DP jsme spolu osobně diskutovaly a konzultovaly cca 2x na jaře 2015, kdy diplomantka předložila ne zcela uspořádanou teoretickou kapitolu o neutralitě, psanou více rusky než česky, přibližný obsah celé DP, některé tabulky k daným pojmům neutralita, nestrannost a podjatost, dlouhý seznam citátů a vzpomínek ruských tlumočnicků a neúplnou bibliografii (e-mailově byla upozorněna – již i při předkládání seminární práce na Metody výzkumné práce předtím a při dodávání bibliografie pro zadání DP 26.2.2015– na zásady uvádění bibliografických údajů. V této souvislosti nedošlo bohužel ke zmínění přednosti transkripce před transliterací). Ještě předtím byly diplomantce zprostředkovány kontakty na kolegy v Ruské federaci (prof. Garbovskij, docent Čužakin atd.). Poté se diplomantka odmlčela, na podzim 2015 jsme byly v e-mailovém kontaktu, kdy jsem 24.11.2015 na její dotaz vysvětlovala citování a přechylování v textu a ponechání jmen v původním tvaru při uvádění v závorce s rokem vydání a případně stránkou a pochopitelně v bibliografii – je zvláštní, že ve správném tvaru jsou jména jak v zadání, tak v první verzi částí teoretické kapitoly DP z května 2015. V roce 2016 jsme si několikrát mailovaly, kdy jsem diplomantce zjišťovala a získávala ze zahraničí od kolegů vyučujících ve Vídni a v Germersheimu informace o workshopu na téma neutrality v tlumočení a diplomovou práci k neutralitě v tlumočení od Mgr. A. Rudzké (není uvedena v bibliografii?), a následně jsme v roce 2016 konzultovaly dotazníky. Poté se diplomantka na dlouho odmlčela a na mé občasné e-mailové dotazy, zda se chystá diplomovou práci dokončit a odevzdat a na má zasláná některá doporučení k další bibliografii, po delší době odpovídala, že ano. Opět jsme se osobně viděly až v květnu 2018, kdy bez předchozího zaslání části DP, o které chtěla diskutovat, se dostavila na konzultaci – na místě jsme tedy hovořily – vzhledem k mé předchozí neznalosti textu – o anonymizaci respondentů, o prezentaci jejich názorů, jež zazněly v rozhovorech, nutnosti uvedení podkapitoly Diskuse v DP atd. Diplomantka slíbila, že během celého června 2018 bude psát a pravidelně konzultovat. Bohužel se nestalo a podruhé a naposled se opět bez předchozího zaslání rozpracované DP na konzultace dostavila 2. července 2018 v posledních minutách konzultačních hodin, kdy jsme mohly spolu probrat pouze některé aspekty zpracování a předložení výsledků z dotazníků. Vzhledem k mé právě začínající oficiální dovolené mimo Prahu další konzultace možné nebyly. V průběhu července jsem diplomantce odpovídala e-mailem na dva dotazy ohledně uvádění odpovědí od ruských respondentů, kde došlo k technické chybě při vyplňování dotazníků na Google, a k výčtu a dělení faktorů, jež mohou ovlivňovat neutralitu při tlumočení.

Mrzí mne, že diplomantka nevyužila možností konzultací pravidelněji v průběhu přípravy a psaní celé své diplomové práce. Jsem přesvědčená, že výsledek by byl mnohem kvalitnější, konzistentnější a přínosnější.

řada autorů, kteří jsou postupně v DP zmiňováni, či je na ně odkazováno, nejsou vůbec uvedeni v seznamu použité literatury (např. s. 112/114 „Jakub Horák ve své diplomové práci...“), a i v poznámkách pod čarou jsou uvedeni nedostatečně (např. na s. 109/111- poznámka pod čarou 81: „...[] jsme převzali z diplomové práce Víta Papouška *Tlumočník jako mezikulturní mediátor v česko-čínském dialogu*“). Stejně tak nejsou v bibliografii uvedeny další DP: Lenka Adamovská, Renáta Sobolevičová (s. 100/102), Hana Richterová. Na s. 26 jsou zmiňována jména Jelizaveta Gončarovová, Jurij Vasilenko s tím, že na jejich webových stránkách najdeme etický kodex... Avšak webové stránky nejsou ani v poznámce pod čarou uvedeny. Mnoho dalších autorů či institucí citovaných v textu DP nenajdeme v seznamu použité literatury (namátkově: V. Vilímek – mimochodem není slovenský translatolog, ale český vyučující z Ostravské univerzity, Roderick Jones, Robert Barsky, Melanie Metzger, publikace „Я могу убить Сталина“ – s. 43/45 – není v bibliografii, kdo je Rafael Springer (s. 109/111)?, Lynn Wisson, Cecilie Wadensjö, Cédric Magnifico, Bart Defrancq). Čeňková – publikace je 2008 ne 2006, chybí vydavatel. Ve vlastním seznamu použité literatury je ještě řada dalších prohřešků, kromě již zmíněného přechylování: u některých novějších publikací chybí ISBN či ISSN (buď psát všude nebo nikde), nebo je uvedeno číslo, ale chybí „ISBN“ či „ISSN“, stejné nakladatelství je pokaždé uváděno jinak (John Benjamins: Amsterdam/Philadelphia), Ebru Diriker – jedná se o celou publikaci, takže kurzívou, a nesprávně uvedené stránky, Dragovič-Drouet Mila – uvedena pouze editorka (pro jednu bez přechýlení) ale chybí název sborníku, ze kterého je její stať (*Translating and Interpreting Conflict*, Rodopi: New York, s. 29-40), uvádění data citování z online zdrojů pouze jako „2016“ je nedostatečné, střídání transliterace a transkripce, malá písmena atd. Je zjevné, že diplomantka byla pod tlakem času a nestihla si přečíst po sobě finální verzi DP.

V každém případě je zcela nutné, aby diplomantka vložila do SIS opravenou verzi celé své DP (tzv. errata), zejména aby opravila veškeré bibliografické údaje v textu i v použité literatuře – dle normy ČSN, pro přepis cyrilice raději použila běžněji užívanou českou transkripci a zanesla tam všechny chybějící či nepřesně uváděné zdroje, na které se v textu odvolává, cituje, ale v použité literatuře je nenajdeme. Rovněž v samotném textu DP je potřeba sjednotit i formátování a písmo (kurzivu pouze tam, kde má být, uvozovky či jednotné písmo pro uvádění názvů článků/publikací), přechylování/nepřechylování atd. Viz vyznačené v papírové verzi diplomové práce. Obsah práce měnit již nelze, ale věřím, že vlastní názory či závěry diplomantky by mohly zaznít alespoň během obhajoby.

Domnívám se, že nehledě na tyto zásadní výhrady a komentáře práce Krystsiny Shyianok splňuje základní minimální požadované náležitosti magisterské diplomové práce.

Téma bylo zvoleno diplomantkou a práce je napsaná samostatně, se snahou přinést řadu zajímavých, ale i diskutabilních poznatků pro teorii a praxi tlumočení na vysoké úrovni, jež by si však žádaly více rozvést, analyzovat a opřít o další, již uskutečněné výzkumy a publikace, které v letech 2015-2018 vznikaly.

Přes veškeré výše uvedené závažné připomínky nebo právě kvůli nim dávám diplomantce **Mgr. Krystsine Shyianok** šanci diplomovou práci obhájit. Hodnotím ji prozatím velmi limitním stupněm **dobře**. O definitivní klasifikaci rozhodne vlastní průběh obhajoby.

Praha 24. 08. 2018

Prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.
vedoucí diplomové práce
Ústav translatologie FF UK